

PAVICA MRAZOVIĆ

REČENIČNI OBRASCI U NEMAČKOM I
SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU

— na bazi teorije gramatike zavisnosti —

0. Sigurno nije zahvalan zadatak govoriti o jednoj gramatičkoj teoriji koja pri opisu jezika polazi od glagola, odn. od rečenice kao osnovne jedinice jezika kao sistema i to u vreme kada je sva pažnja lingvisti usmerena ka jeziku u njegovoj funkciji, ka iskazu kao osnovnoj jedinici teksta, odn. međuljudske komunikacije. I pored toga smatram da je bavljenje sintaksom reči, grupe reči i rečenice neophodan preduslov za rad sa tekstom i njegovim delovima, jer poznavanje sintakse rečenice tek omogućava pravilno razumevanje teksta i komunikacije.¹

1. Gramatika zavisnosti nije nova gramatička teorija, mada postoje delimično različite primene ovog pristupa opisu jezika — pre svega u odnosu na opis nemačkog jezika.² U gramatici zavisnosti jezik se opisuje kao sistem apstraktnih odnosa koji postoje među elementima jednog jezika. U sistemu ovih relacija otkrivaju se određene zakonomernosti koje se tada formulišu kao gramatička pravila. Prema tome gramatika zavisnosti spada u strukturalne gramatike, kao npr. gramatika neposrednih konstituenata.

1.1. Ipak postoji bitna razlika između gramatike zavisnosti i drugih strukturalnih gramatika, pre svega gramatike neposrednih konstituenata. U gramatici neposrednih konstituenata polazi se pri analizi jezika od rečenice, dakle od jedne celine koja se tada deli na manje sastavne delove, na neposredne konstituente. Ovakva analiza jezika može se nazvati analiza na relaciji CELINA — DEO.³

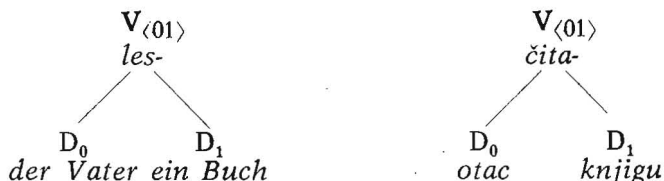
¹ Up. Ulrich Engel, *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*, Berlin ²1982 (1977), str. 273.

² Up. Gerhard Helbig, *Geschichte der neueren Sprachwissenschaft*, München ²1973 (Leipzig 1971), str. 198—216; H.-J. Heringer, *Theorie der deutschen Syntax*, München ²1973 (1970); W. G. Admoni, *Der deutsche Sprachbau*, München ³1970 (Moskva/Leningrad 1960); U. Engel, *Syntax... c. d.* — da spomenemo samo neke.

³ Up. U. Engel, *Bemerkungen zur Dependenzgrammatik*, u: *Neue Grammatiktheorien und ihre Anwendung auf das heutige Deutsch*, hrsg. von Hugo Moser, Düsseldorf 1972, str. 122 f (= Sprache der Gegenwart 20) kao i U. Engel, *Syntax... c. d.* str. 27 f.

U gramatici zavisnosti radi se, međutim, o relaciji AKO — ONDA, što znači, ako se upotrebi jedan određeni element u jeziku, onda ili mora ili može da se javi jedan drugi određeni element, pri čemu se polazi od zapažanja da se u svakom jeziku može uočiti određena zakonomernost u međusobnom povezivanju pojedinih elemenata jezika. Ovo simultano javljanje elemenata U. Engel naziva *konkomitancijom*.⁴ Tako se npr. glagol u rečenici najčešće javlja sa jednim ili više predstavnika klase imenica, ili u grupi reči imenica sa pridevom itd. Ako se ova relacija konkomitance prikaže u vertikalnoj ravni — što se obično i čini — ako se njoj, dakle, i vizuelno pripiše hijerarhijski poredak, onda se u dijagramu glagol javlja iznad elemenata koji od njega zavise, odn. kojima on upravlja. Takav prikaz međusobnih odnosa elemenata naziva se *dependencija*. Ovakav prikaz U. Engel definiše kao proizvoljno upravljenu konkomitancu;⁵ ovo stoga što takvi pojmovi nisu osobina jezika kao takvog, već su sredstvo opisa jezika koje je gramatičar odabrao da bi jasnije prikazao odnose elemenata u jeziku. Tako se npr. za nemački jezik može reći da u grupi elemenata *der Lehrer, die Schülerin, das Buch* elementi *der, die das* uslovljavaju javljanje elemenata *Lehrer, Schülerin, Buch*, ali i obratno. Prema tome relaciju zavisnosti određuje gramatičar. On jednom elementu pripisuje upravnu a drugom opet zavisnu ulogu.

Što se relacije zavisnosti u rečenici tiče, tu se ona u dijagramu prikazuje na sledeći način:⁶



Formalizovano bi se ovi odnosi mogli prikazati i na sledeći način: $X(y, z)$ što znači da element X upravlja elementima y i z , ili da elementi y i z zavise od elementa X .

2. U gramatici zavisnosti govori se o tri osnovne relacije:⁷ i) ako se javi element a , mora se javiti i element b , ii) ako se javi element a , može se javiti element b i iii) ako se javi element a , element b ne sme/ne može da se javi. Prva relacija određuje obavezno javljanje dopuna uz neke glagole u rečenici. Ako upotrebimo npr. glagol *stanovati* u srpskohrvatskom jeziku, moramo upotrebiti i takozvanu situativnu dopunu, moramo reći gde stanujemo, jer rečenica: **Ja stanujem bez dopune*, npr. u *Ljubljani*, nije gramatički ispravna. Druga relacija određuje javljanje fakultativnih dopuna i dodataka (priloških odredbi) u re-

⁴ Up. U. Engel, *Syntax ...*, c. d., str. 27.

⁵ Up. U. Engel, *Syntax ...*, c. d., str. 32.

⁶ Simboli: V = glagol, D_0 = dopuna u nominativu, D_1 = dopuna u akuzativu.

⁷ Up. U. Engel, *Bemerkungen ...*, c. d., str. 141.

čenici. Ovi delovi rečenice mogu, ali ne moraju da se jave, rečenica je i bez njih gramatična: *Ja jedem* je bez dopune u akuzativu ili bez nekog vremenskog ili drugog dodatka *danas, kod kuće* i sl. pravilna rečenica. Treća relacija isključuje dva elementa u istoj funkciji u rečenici, to je relacija ekskluzije. Tako npr. u funkciji dopune u akuzativu uz glagol *voleti* ne mogu se istovremeno pojaviti i imenica i zamenica u akuzativu: **Ja volim brata njega*.

2.1. U okviru ovog gramatičkog modela treba definisati još dva pojma koji se često neprecizno i nedefinisano koriste u opisivanju jezika, to su pojmovi *rekcije* i *valentnosti*. U. Engel definiše rekciju kao osobinu jednog elementa da upravlja drugim elementima jednog jezika. Rekcija se odnosi na sve zavisne konstrukcije kojima upravlja cela klasa elemenata.⁸ Takvi zavisni elementi su npr. *odredbeni dodaci* (priloške odredbe) u rečenici koji se mogu javiti uz sve glagole, tj. klasa glagola kao takva vezuje za sebe, upravlja dodacima. Uz svaki glagol može da se upotrebi neki dodatak za vreme, mesto, način ili i negacija. Međutim, postoji određena vrsta rekcije koja ne važi za sve elemente jedne vrste reči, već samo za jednu određenu grupu, za podvrstu date kategorije reči. Takva specifična rekcija naziva se *valentnost*. Zavisni elementi te podvrste su *dopune*. Ukratko, dopuna u akuzativu ne može da se javi uz sve glagole, već samo uz jednu podvrstu glagola, npr. uz *voleti, jesti, čitati* itd., kao što i dopuna u genitivu ili dativu ide samo uz određene glagole.

Ovako definisani pojmovi rekcije i valentnosti razrešili su inače kontroverzan problem razlikovanja dopuna i dodataka. Dodaci su, dakle, elementi ili konstrukti koji zavise od svih predstavnika jedne vrste reči, a dopune opet elementi ili konstrukti koji zavise od pojedinih predstavnika jedne vrste reči. Dopune su prema tome supklasno specifični dependenti.⁹

2.2. Drugi kriterij koji je u ovoj gramatičkoj teoriji važan jeste *kriterij anaforiziranja* koji služi za međusobno razgraničavanje pojedinih dopuna. Na osnovu supstitucije pojedinih elemenata u paradigmi sve do najmanjeg apstraktnog elementa, do *anafore*, ustanovljeno je za nemački jezik 10 klasa dopuna, a za srpskohrvatski 11. Primer za anaforizaciju:

1a

<i>Der alte Mann, der Birnen verkauft,</i>	}	<i>ist gekommen.</i>
<i>Der alte Mann</i>		
<i>Der Mann</i>		
<i>Er</i>		

⁸ Up. U. Engel, *Syntax...*, c. d., str. 109. G. Helbig, međutim, ova dva pojma potpuno drukčije definiše. Up. *Rektion, Transitivität/Intransitivität, Valenz, Syn-/Autosemantik*, u: *Deutsch als Fremdsprache* 2, 1978, str. 77 i napomena 21.

⁹ Up. U. Engel, *Syntax...*, c. d., str. 110. Ovde treba još naglasiti da se dopune i dodaci ne javljaju samo kod glagola već i kod drugih klasa reči — pre svega kod imenica i prideva, ali i kod zamenica i priloga.

1b

Stari čovek koji prodaje kruške	}	je došao.
Stari čovek		
Čovek		
On		

Ili:

2a

Er wohnt	}	in einer kleinen Stadt.
		auf einem hohen Berg.
		, wo ich auch gerne wohnen würde.
		da/dort.

2b

On stanuje	}	u malom gradu.
		na visokom brdu.
		(tamo) gde bih i ja rado stanovala.
		tu/tamo.

U rečenicama 1a i 1b date su razne mogućnosti realizacije nominativne dopune (subjekta) koje se sve mogu svesti na anaforu = zamenicu u nominativu (ovde: *er/on*). U rečenicama 2a i 2b date su razne realizacije situativne dopune uz glagol *wohnen/stanovati* koje se mogu svesti na anaforu *da/dort* odn. *tu/tamo*. Anafore su prema tome jednostavni pronominalni ili adverbijalni elementi koji omogućuju da se dopune međusobno razgraniče.

2.3. **Paradigma** nam, opet, pomaže da neki rečenični elemenat prepoznamo kao dopunu. Naime, elementi koji nemaju paradigmu nisu dopune, pri čemu već dva zamenjiva elementa čine paradigmu. Anafora, međutim, ne sme da bude elemenat paradigme. Prema tome elemenat *es* uz neke glagole u nemačkom jeziku nije dopuna, tj. nije subjekat, ni gramatički kako se to u nekim gramatikama prikazuje.

Es donnert. — Grmi. Ili: Es blitzt. — Seva. itd.

U srpskohrvatskom jeziku se kod ovih glagola ne javlja neki sličan elemenat, pa se ovaj kriterij ne mora ni primenjivati. Ali u srpskohrvatskom postoji npr. potreba za razgraničavanjem povratne zamenice *se* kod nekih glagola od druge vrste ove zamenice koja ima paradigmu, pa se ona javlja kao anafora određene dopune. Kod pravih refleksivnih glagola zamenica *se* nema paradigmu, pa se ona stoga i ne može smatrati dopunom, već sastavnim delom glagola, npr. *radovati se*, negramatički je **radovati nekoga/majku/svu decu* itd.¹⁰ Ali kod takozvanih partim refleksiv-

¹⁰ U rečenici: *To me raduje ili Tvoj dolazak raduje majku* ne radi se o povratnom glagolu, već o glagolu sa rečeničnim obrascem 17, tj. dopunom u akuzativu i nominalnom dopunom.

nih glagola¹¹ paradigma postoji (i u nemačkom jeziku), a zamenica *se* javlja se tada (za razliku od njene upotrebe kod pravih refleksivnih) i u punom, naglašenom obliku *sebe*.

Ona pere { sve haljine koje ima.
svoje haljine.
njih.
sebe.

Ona se pere.

Dopune prema tome po modelu gramatike zavisnosti imaju sledeća obeležja:

- a. One su neposredno zavisne od supklase glagola, one su supklasno specifične
- b. One imaju paradigmu. Tamo gde supstitucija nekim drugim elementom u istoj funkciji nije moguća ne radi se o dopuni
- c. Dopune se mogu anaforizirati

3. Pri uporednom opisu nemačkog i srpskohrvatskog jezika uzet je za osnovu gore skiciran model gramatike zavisnosti, pri čemu su bili ispunjeni najvažniji uslovi upoređivanja.¹² Poređenje je izvršeno uz primenu iste metode i istih termina, bila je, dakle, osigurana teorijska, metodološka i terminološka uporedivost opisivanja, tj. bila je osigurana metajezička komparabilnost. U većini slučajeva bila je osigurana i konkretna jezička komparabilnost, tj. ekvivalentnost, pre svega na nivou sintakse, pri određivanju rečeničnih obrazaca — koji se u ovom radu prikazuju —, ali i pri otkrivanju zakonomernosti u redosledu elemenata u rečenici,¹³ posebno pri određivanju pozicije elemenata za negiranje,¹⁴ kao i mnogih dru-

¹¹ U teoriji gramatike zavisnosti razlikuju se sledeće grupe refleksivnih glagola: a) pravi refleksivni, b) fakultativno refleksivni glagoli, c) partim refleksivni glagoli, d) refleksivni spojevi i e) recipročni glagoli. Kod pravih refleksivnih glagola povratna zamenica nema paradigmu, ne može se supstituisati nekim drugim elementom i nije izostaviva: *Er weigert sich* nemoguće bi bilo: **Er weigert* ili **Er weigert ihn*. Kod fakultativnih refleksivnih glagola refleksivna zamenica je izostaviva bez izmene značenja glagola: *Er hält (sich) eine Illustrierte*. Kod partim refleksivnih glagola zamenica se može supstituisati nekim drugim elementom: *Er wäscht sich/seine Hände*. Refleksivni spojevi su ustvari idiomatski izrazi: *mit sich führen*, *an sich bringen*, *sich zur Ruhe setzen* i dr., a recipročno refleksivni su oni kod kojih se povratna zamenica može zameniti (u istom značenju) sa *einander*: *Sie lieben sich/einander*. Up. U. Engel/H. Schumacher, *Kleines Valenzlexikon deutscher Verben*, Tübingen 21978 (1976), str. 42—44, kao i U. Engel/P. Mrazović, *Kontrastive Grammatik Deutsch-Serbokroatisch*, Novi Sad-München 1986, str. 603—604.

¹² Up. G. Helbig, *Sprachwissenschaft — Konfrontation — Fremdsprachenunterricht*, Leipzig 1981, str. 80 f.

* ¹³ Up. Pavica Mrazović, *Die Stellung der Satzglieder im Deutschen und Serbokroatischen*, Heidelberg 1982, i mnoge druge radove.

¹⁴ Up. P. Mrazović, *Die Negation im Deutschen und Serbokroatischen*, u: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, Knjiga XVIII/1, Novi Sad 1975, str. 293—328.

gih sintaksičkih karakteristika u oba jezika,¹⁵ pri čemu se ponekad moralo konstatovati da i ovaj model, kao i mnogi drugi, ima svoje granice, tj. da je primenjiv pre svega na sintaksičkom nivou, a — bar za sada — manje na nivou teksta.¹⁶

4. Pre no što se iznesu rezultati uvrđivanja rečeničnih obrazaca u oba jezika treba prikazati i opisati 10 dopuna u nemačkom i 11 u srpskohrvatskom jeziku, jer kombinacija ovih dopuna daje uvid u rečenične obrasce oba jezika. U ovom pregledu dopuna uz određene glagole u oba jezika ne prikazuju se mogućnosti razvijanja pojedinih dopuna u zavisne dopunske rečenice, jer ova činjenica ne igra nikakvu ulogu za određivanje rečeničnih obrazaca.¹⁷

4.1. Dopune u nemačkom jeziku:¹⁸

Kod	Naziv	Anafora	Primer
E ₀	Nominativ- ergänzung	Zamenica u nominativu (<i>er, sie</i> itd.)	<i>Der Vater liest die Zeitung. Er weiß alles.</i>
E ₁	Akkusativ- ergänzung	Zamenica u akuzativu (<i>ihn, sie</i> itd.)	<i>Der Vater liest die Zeitung. Mein Freund kennt dich.</i>
E ₂	Genitiv- ergänzung	Zamenica u genitivu (<i>dessen, deren</i> itd.)	<i>Das bedarf keiner weiteren Begründung. Er nahm sich deren an.</i>
E ₃	Dativ- ergänzung	Zamenica u dativu (<i>ihm, ihr</i> itd.)	<i>Ich bin meinem Freund begegnet. Er hilft mir immer.</i>
E ₄	Präpositiv- ergänzung	Zamenica sa nezamenjivim predlogom ili <i>da(r) + predlog</i>	<i>Ich denke an die Ver- gangenheit. Ich denke oft an ihn. Ich denke oft daran.</i>

¹⁵ Up. P. Mrazović (izd.), *Gramatička teorija, kontrastivne studije i nastava stranih jezika*, Novi Sad 1979 (Jezičke studije sv. 1.), kao i: *Kontrastive Studien Deutsch-Serbokrotisch*, Novi Sad 1983 (Jezičke studije, sv. 4.) i *Kontrastive Sprachstudien*, Novi Sad 1985 (= Jezičke studije, sv. 6.).

¹⁶ Up. P. Mrazović, *Möglichkeiten der Anwendung desselben grammatischen Modells bei der Konfrontation zweier Sprachen*, u: *Contrastive Linguistics* (Ed. G. Nickel), Stuttgart 1978, str. 157—168. U tom radu je na niz primera pokazano kako gramatika zavisnosti ima svojih granica i da se pomoću ovog modela ne mogu opisati sve osobnosti jednog jezika — npr. kategorije određenosti i neodređenosti u oba jezika.

¹⁷ U ovom pregledu dopuna nisu prikazane mogućnosti razvijanja pojedinih dopuna u zavisne dopunske rečenice. O tome v. P. Mrazović, *Dopunske rečenice u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku*, u: *Zivi jezici*, Beograd 1982, Vol. XXIV, no 1—2, str. 5—23.

¹⁸ Up. U. Engel, *Syntax* ..., c. d., str. 110 f i 170—195.

Kod	Naziv	Anafora	Primer
E ₅	Situativ- ergänzung	da (lokalno i temporalno) deshalb i dr.	<i>Er wohnt in Zagreb.</i> <i>Er wohnt da.</i> <i>Der Unfall geschah aus</i> <i>Unvorsichtigkeit.</i> <i>Das Unglück geschah deshalb.</i>
E ₆	Direktiv- ergänzung	hin, dahin, von dort i dr.	<i>Wir fahren nach Zagreb.</i> <i>Der Zug kommt aus Rijeka.</i>
E ₇	Nominal- ergänzung	es, so, (als ein solcher)	<i>Mein Vater ist Lehrer gewesen.</i> <i>Mein Freund heißt Janko.</i> <i>Er gilt als energischer</i> <i>Mensch.</i>
E ₈	Adjektival- ergänzung	es, so, (als solch-)	<i>Sonja ist durstig.</i> <i>Ich finde ihn nett.</i> <i>Dieses Buch gilt als lesbar.</i>
E ₉	Verbativ- ergänzung	es (zu) tun, daß es so ist ... ob es so ist ...	<i>Er läßt den Garten</i> <i>umgraben.</i> <i>Jetzt gilt es anzufangen.</i> <i>Es heißt, daß junge</i> <i>Menschen optimistisch</i> <i>sind.</i> <i>Ich frage mich, ob er</i> <i>wiederkommt.</i>

4.2. Dopune u srpskohrvatskom jeziku:¹⁹

Kod	Naziv	Anafora	Primer
D ₀	Dopuna u nominativu	Zamenica u nominativu (on, ona itd.)	<i>Otac sve zna.</i> <i>Ona je juče došla.</i>
D ₁	Dopuna u akuzativu	Zamenica u akuzativu (njega, nju itd.)	<i>Majka čita knjigu.</i> <i>Ona voli mene.</i>
D ₂	Dopuna u genitivu	Zamenica u genitivu (njega, nje itd.)	<i>Ne sećam se više te žene.</i> <i>Ne plašim ga se više.</i>
D ₃	Dopuna u dativu	Zamenica u dativu (njemu, njoj itd.)	<i>Nadam se poklonu.</i> <i>On pomaže samo tebi.</i>

¹⁹ Up. P. Mrazović, *Korelativan odnos teorije o jeziku i nastavne prakse*, u: *Gramatička teorija, kontrastivne studije i nastava stranih jezika* (Izd. P. Mrazović), Novi Sad 1979, str. 153—164.

Kod	Naziv	Anafora	Primer
D ₄	Predložna dopuna	Nezamenjiv predlog + zamernica	<i>Uvek mislim na prošle dane.</i> <i>Računam sa tobom.</i>
D ₅	Situativna dopuna	<i>tu, tamo, ovuda, tada, stoga</i> i dr.	<i>On stanuje u Beogradu.</i> <i>Nesreća se desila u podne.</i> <i>To se dogodilo iz nepažnje.</i>
D ₆	Direktivna dopuna	<i>onamo, odande</i>	<i>Putujem u Ljubljanu.</i> <i>Dolazim iz Novog Sada.</i>
D ₇	Nominalna dopuna	<i>to, tako</i>	<i>On je postao profesor.</i> <i>Ona se zove Mila.</i> <i>Prozvali su ga Bata-Lakom.</i>
D ₈	Adjektivna dopuna	<i>takav</i>	<i>On je bolestan.</i> <i>Smatraju je lepom.</i>
D ₉	Verbativna dopuna	<i>da tako bude</i> <i>da se desi</i>	<i>Pusti ga da spava.</i> <i>On se dao prevariti.</i> <i>Savetujem ti: idi kući.</i> <i>Pitam se šta on sad radi.</i>
D ₁₀	Dopuna u instrumentalu	Zamernica u instrumentalu (<i>njim, njom, itd.</i>)	<i>Ona se hvali svojom decom.</i> <i>Ti gospodariš baš svima.</i>

Ovakva podela dopuna ne slaže se ni sa jednom postojećom u gramatikama srpskohrvatskog jezika. Bliža obrazloženja ove podele kao i više primera mogu se naći pre svega u nedavno objavljenoj Kontrastivnoj gramatici nemačkog i srpskohrvatskog jezika i u više radova autora ovog članka.²⁰

²⁰ Up. *Kontrastive Grammatik, Deutsch-Serbokroatisch*, c. d., str. 950—981. kao i napomenu 19 i 17. Možda je jedino interesantno ovde dati samo kratko obrazloženje za potrebu uvođenja verbativne dopune. Ova dopuna, koja se u nemačkom obeležava sa E₉ a u srpskohrvatskom sa D₉, javlja se kao dopuna kod svih infinitivnih glagola u nemačkom jeziku, a u srpskohrvatskom i kod glagola koji zahtevaju kao dopunu *da* + prezent konstrukciju. To su pre svega modalni i modalitetni glagoli (više o tome v. P. Mrazović, *Modalverben und Modalitätsverben im Serbokroatischen und ihre Entsprechungen im Deutschen*, u: *Kontrastive Studien, Deutsch-Serbokroatisch*, c. d., str. 119—164.) kod kojih postoji identitet »subjekta«. Upravni glagol je modalni odn. modalitetni glagol sa valentnošću ⟨9⟩, a dopuna u nominativu zavisi od glavnog glagola.

Ja moram otići/da odem. ⟨9⟩ *Ja idem (kući).* ⟨0(6)⟩

Ja nameravam otići/da odem. ⟨9⟩ *Ja odlazim (kući).* ⟨0(6)⟩

Ako »subjekat« (dopuna u nominativu) nije identičan kod upravnog glagola i kod glagola koji se javlja u dopunskoj rečenici (najčešće *da*-rečenica ili infinitivska konstrukcija u srpskohrvatskom jeziku), onda upravni glagol ima rečenični obrazac 09, dakle, upravni glagol ima svoj subjekat, a glagol u dopunskoj opet svoj. Npr.:

Direktor je naredio da svi dođemo. → *Direktor je naredio. Mi dolazimo.*

5. Ove navedene dopune (10 u nemačkom i 11 u srpskohrvatskom jeziku) mogu se u svakom od ova dva jezika međusobno kombinovati. Ove mogućnosti kombinovanja dopuna dolaze do izražaja u rečeničnim obrascima. Za nemački jezik ustanovljeno je do sada 48 osnovnih rečeničnih obrazaca,²¹ a za srpskohrvatski 58, što ne znači da su ovim prikazom iscrpljene sve mogućnosti kombinovanja.

Ovi rečenični obrasci su apstraktne strukture, modeli koji se mogu ilustrovati rečenicama u oba jezika, ali kojima nedostaje pragmatska komponenta. To, dakle, nisu komunikativne jedinice, nisu iskazi koji se koriste u komunikaciji. To su samo osnovne strukture jezika koje omogućavaju uvid u strukturiranost određenog jezika, a pri poređenju ukazuju na razlike i sličnosti uslovljene jezikom kao sistemom.

Sem toga poznato je da su ovi rečenični obrasci šabloni koji se uz dodavanje ilokutivnog elementa u procesu komunikacije i uz mogućnost bezbrojnih varijacija mogu ustanoviti u svakom jeziku.

Rečenični obrasci ostaju konstantni bez obzira na razne gramatičke kategorije, kao što su:

— Red reči:

Moj prijatelj uvek govori istinu. <01>

Istinu moj prijatelj uvek govori. <01>

— Vrsta rečenice:

Govori li moj prijatelj uvek istinu? <01>

— Tip rečenice:

... da moj prijatelj uvek govori istinu. <01>

— Vreme, način:

Moj prijatelj je i danas govorio istinu. <01>

Kad bi samo moj prijatelj govorio istinu! <01>

— Proširivanje rečenice dodacima:

Moj prijatelj i danas kao i uvek govori samo čistu istinu. <01>

5.1. Rečenični obrasci u nemačkom i srpskohrvatskom jeziku.

Redosled dole navedenih rečeničnih obrazaca ne predstavlja listu učestalosti u upotrebi; obrasci su poređani prema rastućoj vrednosti cifara kojim su obeležene razne dopune.

Reč. obr.	Nemački Glagol	Reč. obr.	Srpskohrvatski Glagol
—	schneien (es)	—	vejati
0	atmen, blühen, wachsen	0	disati, cvetati, rasti
01	haben, sagen, singen	01	imati, reći, pevati

²¹ Up. U. Engel, *Syntax...* c. d., str. 191—195.

Nemački		Srpskohrvatski	
Reč. obr.	Glagol	Reč. obr.	Glagol
011	fragen, lehren	011	ispit(iv)ati, (na)učiti
012	beschuldigen, berauben	012	izbaviti, lišiti ²²
013	erklären, schenken	013	objasniti, pokloniti
0134	geben (jm etw. für etw.)	0134	dati (nekome nešto za nešto)
0136	bringen (jm etw. irgendwohin)	0136	doneti (nekome nešto nekud)
0138	lohnem (jm etwas so)	./.	./.
014	bitten (jn um etwas)	014	moliti (nekoga za nešto)
0144	übersetzen (etw. aus etw. in etw.)	0144	prevesti (nešto sa nečega na nešto)
0145	verstecken (etw. vor jm irgendwo)	0145	s(a)kri(va)ti nešto (od nekoga negde)
015	verbringen (etw. irgendwo)	015	provesti (nešto negde)
016	tragen (etw. irgendwohin)	016	odneti (nešto nekud)
017	nennen (jn so)	017	(na)zvati (nekoga tako)
018	behandeln (jn so)	018	smatrati (nekoga takvim)
./.		0110	ponuditi (nekoga nečim)
02	annehmen (sich)	02	sećati se (nekoga/nečega)
03	danken, schaden	03	nadati se (nekome/nečemu)
034	raten (jm zu etwas)	034	pomagati (nekome u nečemu)
036	helfen (jm irgendwohin)	./.	./.
038	begegnen (jm so)	038	učiniti se (nekome takvim)
039	bedeuten (jm etw. zu tun)	039	narediti (nekome da...)
./.		0310	naškoditi (nekome nečim)
04	denken (an jn/etw.)	04	misliti (na nekoga/nešto)
044	sprechen (mit jm über etw.)	044	razgovarati (sa nekim o nečem)
046	fliehen (vor jm/etw. irgendwohin)	046	ići (po nekoga/nešto nekud)
047	hervorgehen (aus etw. so)	047	izaći (iz nečega tako)
048	umgehen (mit jm/etw. so)	048	ponašati se (prema nekome/nečemu tako)
049	schließen (aus etw., daß...)	049	zaključiti (iz nečega da...)
./.		0410	baciti se (na nekoga nečim)
05	wohnen, leben, sein	05	stanovati, živeti, biti

²² U srpskohrvatskom delu ne javljaju se uvek prevodni ekvivalenti nemačkih glagola.

Reč. obr.	Nemački	Reč. obr.	Srpskohrvatski
058 ./.	liegen (irgendwo so)	058 0510	ležati (negde tako) proći (nečim ovuda — ru- kom/pogledom)
06 ./.	fahren, gehen, einsteigen	06 0610	putovati, ići, ući pokazati (nečim nekud)
07	bleiben, werden, sein	07	ostati, postati, biti
08	bleiben, fühlen, sich	08	ostati, biti, osećati se
09 ./.	finden, lassen	09 010	ostaviti, nalaziti, hvaliti se, ponositi se
1	geben, es	./.	
15 ./.	schmerzen, es (jn irgendwo)	15 17	probadati (nekoga negde) Strah me je.
./.		2	Ima hleba. Nakotilo se miševa.
./.		23	Nestalo mi je strpljenja.
./.		238	Žao mi je deteta.
24	Dazu bedarf es eines Fachmannes.	./.	
3	Es schwindelt mir.	3	Spava mi se.
34	Mir geht es um die Sache.	./.	
35 ./.	Es gefällt mir in Zagreb.	35	Dopada mi se u Zagrebu.
./.		36	Ide mi se u pozorište.
38	Es geht mir gut.	37	Muka mi je.
./.		38	Dobro mi je.
./.		389	Drago mi je što te vidim.
./.		39	Čini mi se da je došao. Dođe mi da plačem.
4	Es handelt sich um unser Glück.	4	Radi se o našoj sreći.
47	Es ist ein Elend mit ihm.	47	Muka ti je s njim. ²³
48 ./.	Es steht schlecht mit ihm.	./.	
./.		5	Bruji mi u glavi. ²⁴ (= u mojoj glavi)
./.		58	U stanu je uredno.
6	Es schneit ins Zimmer.	6	Veje u sobu.

²³ Etički dativ (*ti*) u ovoj rečenici ne kodira se kao dopuna.

²⁴ U ovoj rečenici se javlja takozvani pertinenc dativ — (*mi*) koji se takođe ne kodira kao dopuna, a koji uvek može da se transformiše u prisvojnu zamenicu. Up. U. Engel, *Syntax...* c. d. str. 180 f.

Nemački		Srpskohrvatski	
Reč. obr.	Glagol	Reč. obr.	Glagol
7	Es ist Nacht.	7	Noć je.
8	Es ist spät.	8	Kasno je.
9	Es gilt zu gewinnen.	9	Čini se/Izgleda da je došao.

Samo u nemačkom javljaju se sledeći rečenični obrasci: 0138, 036, 1, 24, 34, 48, a samo u srpskohrvatskom 0110, 0310, 0410, 0510, 0610, 010, 17, 2, 23, 238, 36, 37, 389, 39, 5, 58.

6. Veći broj rečeničnih obrazaca u srpskohrvatskom jeziku uslovljen je činjenicom što srpskohrvatski jezik ima jednu dopunu više — dopunu u instrumentalu, ali i time što se u srpskohrvatskom jeziku javlja veći broj obrazaca bez dopune u nominativu (besubjekatske rečenice). Pri određivanju ovih obrazaca nije uzeta u obzir generalna mogućnost izostavljanja pronominalne dopune jer je ovo izostavljanje uslovljeno kontekstom, tj. izostavljanje je moguće samo na nivou komunikacije. (*Šta radiš? — Učim.*)

Mada se iz ovog pregleda vidi da u oba jezika postoji niz istovetnih rečeničnih obrazaca, to ipak ne znači da postoji apsolutna jednakost, pogotovu u odnosu na značenje pojedinih glagola. I u jednom jeziku isti rečenični obrazac sa istim glagolom može uz neku drugu leksemu u funkciji dopune da dobije drugo značenje. U takvim slučajevima se u drugom jeziku najčešće javljaju dva ili više različitih glagola. Primeri za to:

<i>Er hat den Koffer abgeschlossen</i>	(01)	<i>On je zaključao kofer.</i>	(01)
<i>Sie hat ein gutes Geschäft abgeschlossen.</i>	(01)	<i>Ona je zaključila dobar posao.</i>	(01)
Ili:			
<i>Die Zeitungen griffen ihn an.</i>	(01)	<i>Novine su ga napale.</i>	(01)
<i>Die Säure greift den Stoff an.</i>	(01)	<i>Kiselina nagriza tkaninu.</i>	(01)

Međutim, češći je slučaj da se različita značenja nekog polisemnog glagola istovremeno odražavaju i na rečeničnom obrascu, kao što je to slučaj sa glagolom *achten*.

<i>Man achtet ihn sehr.</i>	(01)	<i>Ljudi ga veoma poštuju.</i>	(01)
<i>Sie achtet auf ihre Gesundheit.</i>	(04)	<i>Ona pazi na svoje zdravlje.</i>	(04)

Prethodni primeri (sa glagolom *abschließen* i *angreifen*) mogu, do-
duše, potkrepiti mišljenja da ove apstraktne rečenične strukture nemaju
komunikativnu vrednost, da ne odražavaju funkcionisanje jezika u nje-
govoj primeni. Takve primedbe su sasvim na mestu; ali ovi rečenični ob-
rasci svejedno predstavljaju bazu od koje se mora poći pri semantičkim
opisima. Kada je jezik opisan kao sistem, kada je sintaksa u dovoljnoj
meri rasvetljena, tek onda se može preći na opis jezika u njegovoj pri-
meni u komunikaciji.

Zusammenfassung

SATZMUSTER IM DEUTSCHEN UND SERBOKROATISCHEN

Auf Grund der Theorie der Dependenz-Verb-Grammatik wurde ein Vergleich
zwischen den Satzmustern im Deutschen und Serbokroatischen angestellt. Das
Serbokroatische weist eine größere Anzahl von Satzmustern auf, und zwar aus zwei
Gründen: 1. hat das Serbokroatische eine Ergänzung (die Instrumentalergänzung)
mehr und 2. lassen sich im Serbokroatischen mehr »subjektlose« Sätze feststellen
als im Deutschen.

Die Satzmuster stellen eine wichtige Basis für weitere semantische Beschrei-
bungen des Deutschen und Serbokroatischen dar und, obwohl sie abstrakte Struk-
turen sind, dienen sie doch zur Erklärung vieler Erscheinungen der Sprache in ihrer
Verwendung.